

наследие этой незаурядной личности по поддержке духовно-нравственных православных ценностей в борьбе с католическим и униатским влиянием в условиях тогдашнего сложного периода. Проанализированы также некоторые стороны деятельности князя Константина Острожского как гуманиста, реформатора, государство создателя и европеизатора Украины-Руси. Приведен ряд конкретных фактов и примеров по религиозности князя Острожского, его связей с православными патриархами, глубокого понимания сути униатства, попытки утвердить в Киеве независимую православную патриархию, развитие церковно-приходских школ при храмах, монастырях, братствах. Дана оценка реформаторским действиям князя по созданию Острожской академии для подготовки кадров для нужд церкви, образования и культуры, судебного дела, местного самоуправления. Детально проанализировано кропотливую десятилетнюю работу Острожского и десятков переводчиков и печатников над созданием Острожской Библии – первого полного перевода из греческих и латинских текстов на церковнославянский язык. Подчеркнута роль князя Острожского как надежно защитника не только самобытного украинского православия, но и границ Украины-Руси.

Ключевые слова: Константин Острожский, защитник православия, гуманист, реформатор, государственный, церковь, религиозные деятели.

Одержано 3 червня 2014 року

УДК 82.09(477)(092):070“1953/1967

Є.І.Сохацька

**Іван Огієнко (митрополит Іларіон) – літературознавець
і літературний критик за сторінками “Віри й Культури”
(1953–1967 рр.)**

У статті охарактеризовано літературно-критичні праці митрополита Іларіона (Івана Огієнка), вміщені на сторінках його канадського часопису “Віра й Культура” (1953–1967 рр.), а також його відгуки на новинки літературознавства й художньої літератури, видані в материковій Україні. Літературознавчі відгуки та оцінки митрополита Іларіона розділено на дві групи: 1) це оцінки й коментарі до праць з проблем нового українського літературознавства (“дожовтневого”) і 2) – новітнього (“радянського”). До першої групи відносяться

критичні оцінки вченого праць М.Д.Бернштейна, М.П.Комішанченка, методологічна основа яких (марксистсько-ленінська) не могла бути ним сприйнята.

Чимало матеріалів на сторінках “Віри й Культури” присвячено окремим постатям українського літературного процесу нового періоду. Це його мовно-літературна розвідка “Мова Марка Вовчка. І. Життя Марка Вовчка” (“ВК”. – 1967. – Ч. 9-10 (161), коментарі до статей про І.Франка, які появились в материковій Україні до 100-річчя від дня народження поета (1956 р.), статті про А.Чайковського (“ВК”. – 1954. – Ч. 11; 1955. – Ч. 5 (17), матеріали про Наталену Королеву (“ВК”. – 1958. – Ч. 4 (52); 1958. – Ч. 5 (53), Б.-І.Антонича (“ВК”. – 1957. – Ч. 2 (50) тощо.

Менше уваги приділяв митрополит Іларіон працям українських літературознавців, присвячених творчості радянських письменників. Йому не імпувала їхня заангажованість комуністичною ідеологією. Це відбилось в його оцінках праці М.Сиротюка “Українська історична проза” (1958 р.), збірника “Радянське літературознавство. Число 1” (1959 р.) та ін.

Не оминав своєю увагою Іван Огієнко й видання художньої літератури в Україні. Взірцями комуністичної ідеології він називає твори “Атестат зрілості” В.Козаченка, “Світанок над морем” Ю.Смолича, “Данило Галицький” А.Хижняка та ін.

Інша тональність і стильова відмінність характерні для літературно-критичних відгуків митрополита Іларіона на праці науковців діаспори. Вони позбавлені іронічного підтексту, відвертого критицизму, ідеологічного несприйняття. Високої оцінки були удостоєні праці П.Зайцева “Життя Тараса Шевченка” (1955), Я.Славутича “Іван Франко і Росія” (1959) та ін.

Анонсує І.Огієнко видання, що появились на світ заходами УВАН в США.

У полі зору І.Огієнка-критика і твори відомих письменників діаспори – Д.Гуменної, І.Багряного, Уласа Самчука, Галини Журби та ін.

Обмежений рамками наукової діяльності, позбавлений професорської кафедри, митрополит Іларіон (Іван Огієнко) вдало поєднував на рівні глибокої зацікавленості й відданості науці свою релігійно-пастирську службу з науковою. Як вихованець історико-філологічної школи В.Перетця, автор багатьох філологічних досліджень, він був представником критики об’єктивної, позитивно незаангажованої, естетично наповненої та глибокої.

Ключові слова і словосполучення: Іван Огієнко (митрополит Іларіон), історико-філологічна школа, незаангажована критика, ідеологічні позиції, професійність.

Творча діяльність митрополита Іларіона (Івана Огієнка) була багатогранною. Важливою її складовою є літературознавча діяльність. На сторінках “Віри й Культури” (1953–1967 рр.) було вміщено величезну кількість його критичних відгуків на новини літературознавства, на появу нових художніх видань в материковій Україні та діаспорі, літературно-критичні праці про творчість окремих письменників його ж та інших авторів, спогади про літераторів тощо.

Часопис “Віра й Культура” був, як відомо, особистою трибуною митрополита Іларіона. Він мав змогу відбирати матеріал, готувати його до друку. Обмежений рамками наукової діяльності, позбавлений професорської кафедри (та й місця в академічній установі), він вдало поєднував на рівні ентузіазму та глибокої зацікавленості й відданості науці свою релігійно-пастирську службу з науковою.

В одному з номерів “Віри і Культури” вміщено передрук з київської “Літературної газети” про особливості літературної критики в радянській Україні: “З досади треба зазначити, що в *рядах критиків* [вид. мос. – С.С.] ще знаходять собі місця люди, які не знайомі навіть з початковими основами науки про літературу” [10, с. 2, обклад.]. На щастя, митрополит Іларіон не належав до них. Вихованець школи В.Перетца, автор багатьох філологічних досліджень, володів інструментарієм критики – об’єктивною, незаангажованою політично, естетично наповненою та глибокою.

Тут доречно ще процитувати влучну думку митрополита Іларіона, яка визначає його позицію щодо оцінок “советських” видань. Для нього засоби комуністичної агітації “це творчість за чужим диктатом” [46, с. 31]. Комуністичну ідеологію він не сприймав однозначно. Саме цей підхід є чи не основним у судженнях про рецензовані (чи анонсовані) видання.

Літературознавчі відгуки та оцінки митрополита Іларіона можна розділити на дві групи: 1) це оцінки й коментарі до праць з проблем нового українського літературознавства (“дожовтневого”) і 2) – новітнього (“радянського”).

Критично оцінив митрополит Іларіон працю М.Д.Бернштейна “Історія української літературної критики XIX ст.” (К., 1959). М.Бернштейн у ті часи висунувся в ряд провідних літературознавців в Україні. Того ж року появилася його монографія “Журнал “Основа” і український літературний процес кінця 50–60-х років XIX ст.” (К., 1959). Обидві монографії були присвячені характеристиці літературно-критичної думки першої половини XIX ст. До аналізу літературної критики “Основи” (1861–1862 рр.), передусім праць П.Куліша і М.Костомарова, дослідником згодом долучається матеріал критики 70-х рр. XIX ст. (праці М.Драгоманова, І.Білика, В.Навроцького, М.Павлика і молодого І.Франка).

Концепція аналітичних суджень М.Бернштейна базувалася на марксистсько-ленінському трактуванні літературних явищ минулого. Її складовими було трактування історії культури в минулому як співіснування двох культур (буржуазно-консервативної і революційно-демократичної), благодетельний (і не інакше!) вплив російської культури на українську, тенденційність в оцінці діячів ліберального табору тощо.

У монографії “Українська літературна критика 50–70-х років XIX ст.” М.Д.Бернштейна це й проявилось, приміром, у таких визначеннях, як “світогляд і політична програма Куліша в їх головних виявах мали ліберально-буржуазний, **націоналістичний** [вид. мос. – С.С.] характер” або “буржуазно-консервативна критика 70-х років” [1, с. 72-134] тощо. Ряд можна продовжити. Однак фактологічний матеріал монографії, фаховість і широкий літературно-критичний

контекст, безперечно, заслуговує похвали. Методологічна ж основа праці не могла бути сприйнята митрополитом Іларіоном. Він зазначає: “Звичайно, на все погляд марксистський та російський” [40, с. 28].

Праця М.П.Комишанченка “Літературна дискусія 1873–1878 років в Україні” (К., 1953) написана з тих же позицій, що й М.Бернштейна. Об’єктом аналізу вченого була дискусія, що розгорілася на сторінках галицького журналу “Правда” (1873–1878 рр.) щодо перспектив і шляхів розвитку української літератури.

Розпочав її М.Драгоманов статтею “Література російська, великоруська, українська і галицька” (Правда. – 1873. – №№ 4-2; 1874. – №№ 1-9). У полеміку вступив І.С.Нечуй-Левицький статтею “Сьогочасне літературне прямовання” (“Правда”. – 1878. – № 2). Долучився до дискусії й молодий І.Франко статтею “Література, її завдання і найважніші ціхи” (“Молод”, 1878). Наміри М.Драгоманова були благородні: витягти український народовський рух з прірви провінційності, рутенщини, надати йому європейської енергійності, з’єднати його з передовими світовими ідеями. Однак дражливою для українців, особливо для галичан, була передусім росієцентрична концепція світу, окреслена М.Драгомановим, а також його концепція творення української літератури “знизу вгору” та подібне [55, с. 359-363]. Саме так визначається суть цієї полеміки в сучасному українському літературознавстві (І.Л.Михайлин).

У праці ж М.Комишанченка акцент зроблено на ідейно-естетичній **боротьбі** [вид. мос. – Є.С.] в українській літературній критиці 70-х років XIX ст. Боротьба, за вченим, велася між прогресивною, демократичною і буржуазно-націоналістичною критикою [51, с. 5]. До прогресивних відносився передусім І.Франко, до другої – О.Кониський, В.Барвінський, І.Нечуй-Левицький. М.Драгоманов названий борцем проти націоналістичної тенденційності (читай П.Куліша!) та “проповіді етнографічного правовірства” [51, с. 57], представником космополітичних поглядів в питанні розуміння суті і значення “передової російської літератури для розвитку літератури української” та ін. Світогляд ж його визначався як “ідеалістично-позитивістський” [51, с. 52].

Митрополит Іларіон, анонсуючи працю М.Комишанченка, написав: “Ідейно-естетична боротьба в українській літературній критиці цього часу. Головне виступи М.Драгоманова та І.Франка. Багато **агітаційного**” [вид. мос. – Є.С.] [41, с. 32].

Отже, у світлі вищесказаного зрозуміла така оцінка митрополита Іларіона. Він, представник вільної, об’єктивної науки, не міг позитивно оцінити фальсифікації постатей та літературних явищ радянськими літературознавцями, які були під гіпнозом вульгарного соціологізаторства і марксистсько-ленінських догм. На цьому тлі увиразнюється глибоко об’єктивна, справді наукова позиція митрополита Іларіона.

Цікавими є коментарі митрополита Іларіона до виданих в Україні праць, присвячених важливим постатям української літератури і культури. Так, з приводу нового академічного двотомного видання творів Григорія Сковороди (К., 1961 р.) він написав досить простору статтю “Нове академічне видання творів

Григорія Сковороди. Критичні замітки” [ВК. – 1962. – Ч. 12. – С. 12-18]. Вона складається з восьми розділів. У статті виявилася глибока обізнаність митрополита Іларіона з проблемами сковородизнавства. Йдеться про історію видання творів Г.Сковороди, проблеми текстології та правопису видань, а також про Біблійне джерело творчості Г.Сковороди тощо.

Віддавши належне упорядникам видання творів Г.Сковороди (це О.Білецький, Д.Острянин і П.Попов) за академізм і повноту, митрополит Іларіон висловив ряд критичних зауважень. Основні з них: є відхилення від автографу, відсутність наголосів в текстах (розділ I) (це стародавня традиція часу Сковороди), зміна розділових знаків (ставлять по-сучасному) (розділ II). У III-му розділі “Біблійна основа творів Г.Сковороди” до суттєвих недоліків видання він відносить те, що видавці не зазначили Біблійного джерела творчості Г.С.Сковороди. Адже, стверджує І.Огієнко, мова творів Сковороди завжди повна біблійними думками. Усі філософські твори Сковороди переповнені густо цитатами з Біблії – чи то дослівними, чи то з пам’яті, тобто не дослівними. “Без зазначення Біблії, як найголовнішого джерела творчості Сковороди, – зазначає митрополит Іларіон, – ми їх не зрозуміємо. Академія цього не зробила, бо їй треба конче показати, що Сковорода був ... **атеїст**” [вид. моє. – Є.С.] [43, с. 15].

Отже, прояви тенденційності і фальсифікація творчості класиків в угоду марксистсько-ленінським догмам з їх вульгарним соціологізаторством та нетерпимістю тонко помічалися критиком, свідчило про його об’єктивність і професійність.

Суттєвим недоліком видання є, на думку митрополита Іларіона, те, що Святі слова у виданні пишуться з малої букви. Це суперечить усталеному правилу, встановленого в Україні в XVII і XVIII віках. До того ж ці слова писалися скорочено, позначалися зверху титлами. Неприйнятним видається коментар видавців (VIII): “Вживання великих літер підпорядковане сучасним правилам. Сучасним – безбожним” [43, с. 16].

Остання репліка – зрозуміла. Богослов і глибоко релігійна людина, якою був митрополит Іларіон, не міг читати слова Бог, Біблія, Євангелія та ін. з малої букви. “Писання Святих слів з малої букви не тільки псує оригінал, але й сильно затемнює зміст його”, – заявляє митрополит Іларіон і відсилає читача (і видавців!) до своєї праці “Наша літературна мова” (Вінніпег, 1959. – С. 334-362).

Інші “перлини” видання: відсутність словника до Сковородиної мови (розділ V), а також предметного словника (розділ VI), немає хронологічної канви життя і праці Григорія Сковороди, відсутня бібліографія праць про Г.Сковороду (розділ II). У прикінцевому (VIII розділі), висловивши подяку Київській Академії Наук за виданий двотомник, митрополит Іларіон дає досить непривабливу загальну оцінку: видання видане вбого, не точно, але “з ненауковими змінами”.

Навіть оглядовий, проблемний аналіз статті Іларіона “Нове академічне видання творів Григорія Сковороди. Критичні замітки” (ВК. – 1962. – Ч. 12 (108). – С. 12-18) дає підстави стверджувати про глибоку обізнаність митрополита Іларіона з творчою спадщиною минулого, про його перебування в “силовому

полі” української науки. Звичайно, в кращих умовах він не міг би зробити більше. Працював, по суті, самотньою, без наукового оточення. Але зроблене ним – вражає! Воістину в особі митрополита Іларіона “зосереджувалася” ціла наукова інституція, що була острівком вільної наукової думки!

До інших анонсованих видань, що появилися в материковій Україні, можна віднести праці: Д.Косарика “Життя і діяльність Т.Шевченка” (ВК. – 1956. – Ч. 8 (32). – С. 32), “Тарас Шевченко (1818–1861 рр.). Бібліографічний збірник” (К., 1955) (ВК. – 1955. – Ч. 9 (21). – С. 31), А.Каспрука “Яків Щоголів” (К., 1958 р.) (ВК. – 1958. – Ч. 1 (61). – С. 30), А.Брагинця “Філософські і суспільно-політичні погляди І.Франка” (Львів, 1956 р.) (ВК. – 1958. – Ч. 3 (51). – С. 28), О.Бабишкіна, В.Курашова “Лєся Українка. Життя і творчість” (К., 1955 р.) (ВК. – 1956. – Ч. 7 (31). – С. 29) та ін.

До переважної більшості цих відібраних для аналізу праць митрополит Іларіон обов’язково подає коментарі-оцінки. Вони, як і попередні рецензії, містять, можна сказати, уже типові зауваження методологічного характеру: фальсифікація літературного матеріалу, “підтягування” класиків до атеїстів, вип’ячування російсько-українського єднання тощо. Приміром, анонсуючи бібліографічний збірник “Тарас Шевченко” (до речі, вийшов у Києві 10-тисячним накладом за ред. А.М.Ніженець), він акцентує увагу на назвах розділів книги: “Російські революційні демократи про Т.Шевченка”, “Українські революційні демократи про Т.Шевченка”, “Шевченко – борець проти релігії і Ватикану”, “Шевченко – борець проти українського буржуазного націоналізму”, “Шевченко про передову російську культуру” тощо. Він резюмує: “Як із заголовків видно, в книжці повно різних советських агітацій проти всіх і вся” [14, с. 31].

До згадки про працю А.Брагинця (у “ВК”, – А.Брачинець – це, звичайно, друкарська помилка) він подає свій коментар до рецензії на неї М.Пархоменка у “вопросах философии” [М.Пархоменко], нападає на І.Франка, що він “не зажди був чуткий ... атеїст” [33, с. 28].

1956 – рік святкування 100-річчя від дня народження І.Франка, що зумовив появу нових досліджень про письменника, позначених “духом часу” – марксистсько-лїнїнським “підходом” до явищ минулого, що не могло бути сприйнятим митрополитом Іларіоном. З цього погляду стає зрозумілою гостра, в’їдлива критика на адресу “праці” землячка Дениса Лук’яновича “Іван Франко в боротьбі проти релігії, церкви і Ватикану” (К., 1955): “Комуїсти-атеїсти випустили тепер Івана Франка в боротьбі проти Релігії. Уся країна готується до святкування столїття з дня народження Франка, а безбожники хвагаються і за це, – щоб Франко бив Віру.. А землячок Д.Лук’янович постарався... У книжці розповідається про сильні й постійні виступи Івана Франка проти унії (греко-католицизма), католицизма та Ватикану, який нищив слов’янські народи” [17, с. 29–30].

Спокійно, науково виваженими були коментарі-анонси митрополита Іларіона до праці А.Каспрука “Яків Щоголів” (К., 1958). До них не подавалися критичні “стріли” щодо вульгарного соціологізаторства. Так, до праці А.Каспрука подано такі деталі: “У цьому нарисі охарактеризовано життя й творчість Я.І.Що-

голева у всій їх складності й суперечностях, що були зумовлені особливостями громадсько-політичного життя України середини й кінця XIX ст. [30, с. 30].

Свідченням зацікавленості митрополита Іларіона українською історико-культурною спадщиною було вміщення передруку з журналу материкової України “Радянська культура” (1962. – Ч. 81) статті Є.Кротевича “Яків Кухаренко. Сторіччя з дня смерті” (ВК. – 1966. – Ч. 12 (156). – С. 24). Митрополитові Іларіонові, звичайно, імпонували слова Є.Кротевича про обдарованість письменника, одного з представників романтизму 30–40-х років XIX ст., автора побутово-етнографічної драми “Чорноморський побит”, написаної під впливом “Наталки Полтавки” І.П.Котляревського. Йшлося про добру обізнаність Є.Кухаренка з тодішнім життям, уміння створювати яскраво колоритні, національні типи (Кабаци, Цвіркун і Цвіркунчика, Маруся та ін.). До того ж акцентувалася увага на тому, що Є.Кухаренко був великим патріотом та щирим другом Тараса Шевченка [52, с. 24].

Критичним й фаховим був відгук митрополита Іларіона на десяти томне видання “Історії руської літератури” [тобто російської. – Є.С.], за підписом Око (ВК. – 1959. – Ч. 5 (65). – С. 27-28). У дусі полеміки О.Піпін – О.Огоновський [55, с. 391-393] митрополит Іларіон торкається проблеми залучення російськими вченими масиву давньої української літератури до російської. “Взагалі у цих книгах, – зазначає рецензент, – багато присвячено й тому, що українці вважають своїм” [57, с. 27]. Вказує він і на ідеологічну зашореність видання (написана на основі марксистсько-ленінської ідеології).

Чимало матеріалів на сторінках “Віри й Культури” присвячено окремим постатям українського літературного процесу нового періоду (т.зв. “дожовтневого”). Серед них – пієтетне ставлення до класика української прози Марка Вовчка. У 1949 р. вийшла праця митрополита Іларіона “Історія української літературної мови” (перевидана в Україні професором М.Тимошиком у 1995 і 2004 рр.). У розділі XIII “Каменярі української літературної мови” саме з Марка Вовчка він розпочинає список імен, які сприяли розвитку української літературної мови. Вона, за висловом митрополита Іларіона, “двигнула цю мову значно вперед: вона глибоко знала народну мову, особливо народно складно, й мала великий талант до повістярства, чим і прислужилася розвитку нашої літературної мови. Її мова, завжди барвиста і жива, з багатою фразеологією, чистою складнею, довго буде в нас зразковою для вивчення, й ніхто її не перевищив; див. хоча б її “Повісті” 1861 року [напевне, 1862. – Є.С.] [58, с. 240].

У 1967 р. (ВК. – Ч. 9-10 (161)) було вміщено мовно-літературну розвідку митрополита Іларіона “Мова Марка Вовчка. 1. Життя Марка Вовчка”, в якій було чотири розділи: 1. “Марія Вилинська” [так писав митрополит Іларіон. – Є.С.]. 2. “Як Марія Маркович навчалася української мови”. 3. “Народні оповідання” Марка Вовчка. 4. “На хвилях житейського моря”. Стаття завершувалася приміткою: “Далі буде”. На жаль, часопис у 1967 р. припинив своє існування через хворобу митрополита Іларіона, і розвідка не була завершена. Представлені на “суд публіки” розділи дають підстави стверджувати, що в особі митрополита

Іларіона, знаходимо глибокого знавця і великого шанувальника творчості Марка Вовчка. В історії української літературної мови він відводить їй “не тільки місце найперше, але й неповторне” [49, с. 15]. Правильно визначає митрополит Іларіон генетичне походження письменниці, а саме: типовою росіянкою, як це визначала радянська наука, вона не була. Ще син Марії Богдан писав: “Родина Вилинських була скоріш польсько-українською, ніж польсько-московською” [49, с. 15]. Сама Марко Вовчок зізнавалася, що бабка по матері – полька, а батько уродженець західних губерній (Ів. Франко вважає, що із західноукраїнських) (див. детальніше: 62, С. 231-232).

Чітко вказує митрополит Іларіон на джерела опанування українською мовою Марком Вовчком. Це передусім дорога вивчення української мови від самого народу, а не з книжок. Живучи в передмістях Києва (1853–1855 рр.) вона, пише митрополит Іларіон, глибоко вивчала мову Куренівки, Шулявки, Борщагівки, Пріорки, Броварів та інших передмість Києва. Записувала все в зошити “свої маковим письмом”, які збереглися до наших днів і зберігаються у фондах Інституту фольклору й етнографії НАН України. До тих цікавинок входили записані українські приказки, фразеологічні вирази та цікаві слова. “Усе життя своє, – зауважує митрополит Іларіон, – Марковичка складала українського словника” [49, с. 17]. По-друге, знала Марко Вовчок впливу пісенної мови, що й відбилося в мові її творів. Сама знала їх напам’ять більше 900, чимало пісень узятих від неї ввійшло у збірник А.Метлинського “Народные южнорусские песни” (1854 р.). По-третє, чимало етнографічного матеріалу було в її чоловіка Опанаса Марковича, тому багато приказок та поговірок взяла від нього.

Науково виваженою й об’єктивною була оцінка митрополита Іларіона “Народних оповідань” (1857 р.) Марка Вовчка. Відзначив він їх глибоку актуальність, як на той час, ідейного змісту оповідань письменниці – їх антикріпосницьку спрямованість, а також неповторність їхнього стилю. “Мова оповідань була така, – пише митрополит Іларіон, – якою **доти ще ніхто не писав** [вид. мос. – С.С.], і власне й досі вона позостається неповторна. Це жива народна мова головно Київщини, вичищена від усіляких слідів нелітературности” [49, с. 18]. Це мова глибоко поетична, часто сильно емоціональна, глибоко експресійна. До рис новаторства прози Марка Вовчка відносить її психологізм, виявлений, зокрема, в оповідання “Від себе не втечеш” (сучасна назва “Павло Чорнокрил”). До Марка Вовчка, підсумовує митрополит Іларіон, “в нас ще це не було”.

В останньому розділі статті, що має назву “На хвилях життєвого моря”, митрополит Іларіон торкається питань взаємин Марка Вовчка з П.Кулішем, оцінок творчості Марка Вовчка Тарасом Шевченком та Іваном Тургенєвим. Треба зазначити, що вчений дотримується усталеного твердження про велику роль редакторської праці П.Куліша у виданні “Народних оповідань” Марка Вовчка. Натомість, ще В.Доманицький применшував цю роль і писав, “що поліпшення ті [П.Куліша. – С.С.] не зовсім щасливі і скоріше виглядають як погіршення” [62, с. 223].

Зважаючи на обставини, передусім відірваність від материкового наукового світу, митрополит Іларіон допускає певні неточності, помилкові дати. Приміром:

Пушкінський Дім в Москві (знаємо, що в Петербурзі), 1866 року повернулася Марко Вовчок до Петербургу (знаємо, що в 1887 р.), народилася письменниця 1834 р. (за сучасними дослідженнями 22 грудня 1833 року) тощо. Неточність, вірніше, перекручення, знаходимо в статті “Серед нових книжок. Красне письменство. Література” (1967. – Ч. 7 (43). – С. 29): “У французькому видавництві “Червона і золота бібліотека” появилася нове видання “Марусі” Марка Вовчка в опрацьованні славної французької письменниці Жорж Санд” [25, с. 28]. Знаємо, що співавтором і видавцем “Марусі” був Ж.-П.Етцель [3].

З великим пієтетом ставився Іван Огієнко до Івана Франка. Ще у своїй праці “Історія української літературної мови” йому присвячує розділ “Роль Івана Франка у розвої літературної мови”, в якому наголошує на розумінні письменником важливості літературної мови та ваги соборної літературної мови [58, с. 272-276]. На сторінках часопису “Віра й Культура” увага до творчості Івана Франка актуалізувалася святкуванням 100-річчя від дня народження (1956). Аналіз митрополитом Іларіоном відзначення Франкових торжеств в Україні, як важливого чинника комуністичної пропаганди, свідчить про Огієнкову цілеспрямовану лінію засудження русифікаторської політики в Україні та фальсифікації творчості Каменяря [Див. дет.: 64, с. 217-224]. Так, Іван Огієнко іронічно відгукується про статтю П. Тичини “Іван Франко – непримиренний борець проти українського буржуазного націоналізму”, рецензію на яку опублікував журнал “Дніпро” (1956. – Кн. 8. – Автор І.Бойчак). За Іваном Огієнком, рецензент “аж надто вихвалює її” [20, с. 32]. Позитивно оцінює Франкіану М.С.Возняка, зокрема його збірку статей “З життя і творчості Івана Франка”. Він писав: “Це остання праця, яку корегував перед смертю М.Возняк, який щиро любив літературу і глибоко знав її” [1957. – Ч. 9 (45). – С. 23].

Як справжній науковець, що послуговується критерієм об’єктивності й професійності, він оцінює спогади дочки Івана Франка Анни Ключко “Іван Франко і його родина. Спомини” (Торонто, 1956). Він зазначив: “Наймолодша дочка І.Франка, безумовно, має добрий талант розповідати, – мова її точиться легко й цікаво. Вона любить природу й уміє її мальовничо описувати. Спомини її цікаві й цінні”, Однак зауважує й певну суб’єктивність авторки у змалованні “ворогів” батька, зокрема М.Грушевського [23, с. 28].

На сторінках “Віри й Культури” знайшло своє продовження дружнє, шанобливе ставлення до поета Б.-І.Антонича, розпочате ще в його варшавський період. Тут уміщено було лист нареченої Ольги Олійник (Ксенжпольської) до митрополита Іларіона (1957. – Ч. 2 (50). – С. 19-21), в якому подавалася хронологічна канва життя й творчості поета та підбірка його поезій. Подавалося повідомлення про літературний вечір, присвячений поетові у 1964 р. (1964. – Ч. 10 (130). – С. 3, внутр. обклад.). Вміщував Іван Огієнко тексти поезій Б.-І.Антонича – “Зозуля”, “Мій цех” (із збірки “Зелена Євангелія”, 1937 р.). Можна констатувати, що зацікавлення митрополита Іларіона поезією Б.-І.Антонича було не спорадичним, а системним, сприяло утвердженню образу поета як символу національного відродження [63, с. 161-168].

На сторінках “Віри й Культури” вміщено цікаві матеріали про А. Чайковського і Наталену Королеву. Щодо першого, то тут видрукувані його листи 20–30-х рр. XIX ст., надані митрополиту Іларіону дружиною Наталією Чайковською. До речі, почали друкуватися ці листи ще у відновленій “Нашій Культурі” (Вінніпег. – 1952. – Ч. 10-11 (175-176); Ч. 12 (177); 1953. – Ч. 4-5 (181-182). Закінчення ж їх подано вже у “Віри й Культурі” (1954. – Ч. 11; 1955. – Ч. 5 (17). Листи А. Чайковського привідкривають творчу лабораторію письменника, їхню несхитну віру в ідею державності України [5].

Наталена Королева, дружина В. Короліва-Старого, активного співробітника варшавського часопису Івана Огієнка “Наша Культура” [1935–1937 рр.], активно листувалася уже з митрополитом Іларіоном. У листі від 19 січня 1958 р. вона подає свою “Автобіографію” [ВК. – 1958. – Ч. 4 (52)], а в листі від 15 лютого 1958 р. – повідомлення “Моя літературна праця” [ВК. – 1958. – Ч. 5 (53)].

У “Віри й Культурі” було ще видруковано статтю О. Чернової-Животко “Наталена і Василь Королів. – Старий” [ВК. – 1967. – Ч. 7-8 (160)], в якій йдеться про спорідненість душ яскравих особистостей, про їхню україноцентричність [65].

Менше знаходимо відгуків митрополита Іларіона на праці українських літературознавців, присвячених творчості радянських письменників. Післявоєнний час не радував появою літературних портретів представників сучасного літературного процесу. Олімп був “на замку”. Натомість більше появлялися праці узагальненого характеру. Приміром, “Історія української літератури. Т. II. Радянська література” (К., 1957). Ця праця в сучасній літературознавчій науці оцінюється як “політичний публіцистичний донос на всю історію української літератури”. “Пропонувалася – зазначає М. Наєнко, – типово ідеологічна версія літературної історії, в якій навіть специфічні питання художньої творчості трактувалися з позиції ідеології, політики...” [56, с. 237]. Подібне читаємо і в митрополита Іларіона: “Дано огляд праць усіх “совєтських письменників” [38, с. 28]. Словосполучення, взяте в лапки, говорить само за себе: це і фальшивість поняття, і його підміна. Творили ж бо ці письменники в угоду ідеї, а не відстоюючи правду життя.

Не сприйняв І. Огієнко ідеологічну настанову деяких статей у щойно виданому збірнику “Радянське літературознавство. Число 1” (1959): “Багато цінних статей, але часто ідеологія – чужа нам” [27, с. 25]. У такому ж ключі йдеться про працю М. Сиротюка “Українська історична проза” (К., 1958): “Описано всі праці історичного змісту, від Шевченка починаючи і до наших днів. Але скрізь – скрізь **комуністична ідеологія** [вид. моє. – С. С.] (ВК. – 1959. – Ч. 6 (66). – С. 31).

Відав належне митрополит Іларіон ювілеям радянських класиків – 60-річчю В. М. Сосюри (1958) і 50-річчю М. Т. Рильського (1960). Щодо першого – повідомив про ювілейний вечір в Українській Республіканській філармонії, який відкрив голова республіканської ювілейної комісії М. Рильський, а з доповіддю виступив поет П. Усенко. В’їдливо прокоментував факт народження В. Сосюри орденом Трудового прапора: “Заслужився!” [3, с. 3, обклад.]. Ця репліка зрозуміла. Ламання хребта поета закінчилося його творчими невдачами, як і більшості радянських письменників.

Згадав митрополит Іларіон про цінне видання, що появилoся в Ленінграді. Це бібліографічний покажчик В.Бограда “Журнал “Современник” 1847–1866 рр. (Л., 1959). – 826 с.”: “Цінний покажчик. У цьому журналі друкувалися: Т.Шевченко, П.Куліш, Марко Вовчок і багато інших. Тепер легко знайти, де саме що надруковано” [42, с. 28].

У полі зору митрополита Іларіона були й явища українського літературного процесу, зокрема видання художніх текстів. Правда, цей потік піддається остракізму, іронічному узагальненню. Про видання книг в материковій Україні, приміром, він пише: “Щороку в Україні випускається 8 тис. книг загальним тиражем 110 млн. прим. На сто чоловік населення республіки на рік припадає 279 книг, 33 примірники періодики. Так подає советська преса. І всі ці видання – сильна агітація за “старшим братом!”” [45, с. 3, внутр. обклад.]. Отже, русифікаторська (а ще й комуністично агітаційна) зорієнтованість видань яскраво визначена критиком.

Навіть у виданнях, здавалось би, нейтрально культурного спрямування митрополит Іларіон вбачає їхню ідеологічну “забарвленість”. Так, збірник статей “Українська народна поетична творчість” (К., 1955), авторами яких були визначні вчені (М.Рильський, П.Попов, П.Павлій, Г.Сухобрус), він оцінив як такий, де “повно комуністичної агітації” [15, с. 31]. Про переспів Наталією Забілою “Слова про Ігорів похід” (К., 1954), вірніше про її коментар до книги, митрополит відгукується критично зневажливо. Н.Забіла оцінювала “Слово” як “спільну літературну пам’ятку і гордість росіян, українців і білорусів (с. 43). Парируючи їй, митрополит Іларіон пише: “Бачите, – перше росіян... А далі йде оцінка Н.Забіли “про єдність і дружбу” Радянської Країни” [12, с. 3 (внутр. обклад.)]. Зрозуміло, читати таке Іванові Огієнку, глибокому дослідникові “Слова” й автору його художньо досконалого перекладу, було неприємно. Його літературна монографія “Слово про Ігорів похід” (1945, 1949, 1967) тримається на концепції української державності, визначенні “Слова” як історичної пам’ятки українського народу [59, с. 159].

Там, де у виданнях не було ідеологічних фальсифікацій, просто номінується (анонсується) вихід творів класичної літератури, зокрема наголошується, що вони вивчаються в українських середніх школах материкової України. До своєрідного бібліографічного огляду митрополита Іларіона попали і видання творів Марка Вовчка (К., 1956), Л.Глібова (К., 1955), Ю.Федьковича (К., 1956), М.Коцюбинського (К., 1956), т. І. 20-ти томного видання творів І.Франка (К., 1956), О.Кобилянської (К., 1956); І.С.Нечуя-Левицького (К., 1958). Повідомлення про них подається у “Вірі й Культурі” у номерах відповідно: 1956. – Ч. 7 (31). – С. 29; 1956. – Ч. 5 (29). – С. 32; 1956. – Ч. 7 (31). – С. 30; 1957. – Ч. 1 (49). – С. 30; 1958. – Ч. 9 (57). – С. 25 та ін.

Перелічувалися й монографії про письменників нової української літератури: П.Хропка “Іван Петрович Котляревський”, А.Каспрука (ВК. – 1958. – Ч. 3 (63). – С. 23-24), О.Бабишкіної і В.Курашової “Леся Українка” (ВК. – 1956. – Ч. 7 (31). – С. 29-30); М.Сиваченка “Історія створення роману “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” Панаса Мирного (ВК. – 1958. – Ч. 9 (57). – С. 25-29) та ін.

Не оминав своєю увагою Іван Огієнко й видання художньої літератури в Україні. На те, що не було суголосне його ідеологічним постулатом, він відгукувався, як правило, або нейтральним анонсом, або короткою в'їдливою реплікою.

Взірцями комуністичної агітації він називає твори: “Атестат зрілості” В.Козаченка (1958. – Ч. 5 (53). – С. 25), “Новели” М.Хазана (1958. – Ч. 3 (51). – С. 27); “Світанок над морем” Ю.Смолича (там же). У цьому ряду “появився” Максим Рильський. Попри те, що у своїй монографії “Історія української літературної мови” (Вінніпег, 1949) та статтях варшавського періоду “Каменярь всеукраїнської літературної мови” (Рідна мова. – 1937. – С. 139-140); “Сучасна українська літературна мова” (Варшава, 1936) і “Мова Максима Рильського” (“Наша Культура”. – 1935–1936. – ЧЧ. 1, 3, 4, 17-20), він виділяє його з когорти сучасних українських поетів як автора творів, написаних класичною літературною мовою, але не може сприйняти у його творах 50-х років ХХ ст., де наявний крок у бік оспівувачів сталінського режиму та виступів проти “українських буржуазних націоналістів”. “Ви чуєте, іуди”, – вигукує надломлений М.Рильський у збірці “Орлина сім'я” (К., 1955). Присуд І.Огієнка чіткий і однозначний: “Уся ця розкішно видана книжка – ідеологічна комуністична отрута” [30, с. 30]. Незрозумілим був для Огієнка переклад М.Рильського поеми Вольтера “Орлеанська Діва” (К., 1956). Зі своїх релігійних позицій Іван Огієнко, попри відзначення “хорошої, добірної літературної мови” перекладу, запитує: “Чи варто на таку легеньку річ [акад. О.Веселовський назвав “Орлеанську Діву” Вольтера “сороміцькою”] витратити цінні сили? Хіба для **антирелігійної агітації**? [Вид. – Авт.]. Та ще й надруковано 16.000 прим.” [21, с. 30].

З цих же позицій він відгукується про збірку “Троянди й виноград” (К., 1958) М.Рильського: “Книжка складається з одного циклу віршів на різні теми, але об'єднаних наскрізною ідеєю. Це – краса природи, мистецтва і людська праця в гармонійному поєднанні, могутність людської творчості. Звичайно, опис не повний, бо автор основу забув – **Творця не згадав**” [вид. моє. – Є.С.] [32, с. 27].

Особливо не до вподоби І.Огієнкові був роман “Данило Галицький” Антона Хижняка (К., 1956). Критик акцентує на антикатолицькій спрямованості твору, що проявилось в описанні історії взаємин короля Данила Галицького з Папою Римським. Прийняття корони від Глави Католицької Церкви оцінюється в творі не як унія, а як умова, що Папа своїм військом піде проти татар. Але він, як звичайно [зазначає І.О. – Є.І.], її не виконав. Слушне уточнення Івана Огієнка: “Його, Данила, коронували там, де він “розтрощив папські війська” – на Дорогичині [Холмщина. – Є.С.] [19, с. 29]. Наведені відомості ще раз підтверджують питому українськість Холмщини, добре відому Іванові Огієнку з 1940–1944 років. Відзначає критик добру мову роману – літературну, а також багатий словник. Але ідеологічна спрямованість роману не може бути сприйнята рецензентом. “... видання “**совітське**”: автор перебільшено описує утиски князями своїх “смердів”, часом є й протикнязівська агітація” [19, с. 29].

Оригінальним був відгук на історичний роман Натана Рибак “Переяславська Рада”. Т. I-II” (К., 1953): “Багато кольорових малюнків” [13, с. 3, внутр. обклад.].

Всього-навсього одне речення, але ним все сказано: історично-ідеологічна платформа роману, на думку критика, не варта уваги. Малася на увазі, безперечно, проросійська агітація роману – про нібито “генетичну любов українців до “старшого” брата.

Цей же аспект (викривлення історичної й наукової правди) присутній у відгуку-анонсі на працю Л.А.Булаховського “Питання походження української мови” (К., 1956): “Цінна праця. Але автор, сам академік, скрізь боїться образити “старшого” брата, сказавши правду про походження української та російської мови. Бо не вільно цього сказати в країні окупантського насилля та обману! Згори наказано: український народ і його мова – з XIV ст. А перед тим – то спільне, але головню – Росія...” [29, с. 28] І.Огієнкові, авторові концепції про походження української мови, викладеній у його праці “Історія української літературної мови” (Вінніпег, 1949), не могла бути прийнятна концепція радянського мовознавства, виразником (чи демонстратором) якої був Л.Булаховський. Адже, за І.Огієнком, спільної “руської” мови ніколи не було, натомість “українська мова, як і російська, започаткувалася ще на слов’янській прабатьківщині, але, вийшовши звідти, розвивалися кожна окремо й самостійно”. Твори української мови існували уже в IX–XI ст., коли остаточно створилися українські племена [58, с. 83–93].

Як “комуністичні агітки” оцінив Іван Огієнко твори: “Кам’яне небо” М.Чабанівського (К., 1958) (ВК. – 1959. – Ч. 5 (65). – С. 31) і “Атестат зрілості” В.Козаченка (К., 1957) (ВК. – 1958. – Ч. 5 (53). – С. 25), але водночас відзначив в обох творах “хорошу мову”, захоплюючий сюжет, художню якість.

Високо відгукується І.Огієнко про збірник оповідань “На порозі” Ірини Вільде (К., 1955). Письменницю він називає філософом, що “глибоко знає й описує жіночу душу”, відзначає “її тугу як тугу вселенську”, як “тугу, по якій очищується душа”. Мову збірки називає “прехорошою літературною мовою”. Не обійшлося й без “ложки дьогтю”: “Але в збірнику тільки декілька оповідань колишньої Ірини Вільде, а решта – комуністична агітка” [16, с. 32].

Щасливим позитивним виявком про українського письменника є відгук на роман В.Підмогильного “Невеличка драма” (Париж, 1956 р.). І це тому, що твір виданий не у Києві. Твір, за І.Огієнком, є “ідкою сатирою на “нових” комуністичних вихованців у Києві: Читається з неослабленим захопленням” [22, с. 30].

Інша тональність і стильова відмінність характерні для літературно-критичних відгуків митрополита Іларіона (Івана Огієнка) на праці науковців діаспори. Вони позбавлені іронічного підтексту, відвертого критицизму, ідеологічного неприйняття. Вільне, ідеологічно незаангажоване літературознавство в Західному світі диктувало й свої підходи до літературних явищ, що й проявилось у анонсах і рецензіях І.Огієнка.

Цінною, по-справжньому науковою назвав І.Огієнко монографію Павла Зайцева “Життя Тараса Шевченка” (1955, Сарсель-Нью-Йорк) [ВК. – 1955. – Ч. 12 (24). – С. 29]. Цілком солідарним виявився І.Огієнко з професором Д.Чижевським в оцінці одіозної “Історії української літератури. Т. I” (К., 1954) (про неї йшла мова вище). Праця названа ненауковою, тенденційно-пропаган-

дистською (ВК. – 1955. – Ч. 11 (23). – С. 2, внут. обклад.). Як бачимо, оцінка цього радянського дослідження повністю збігається з сучасною [56, с. 326-327]. Це є доказом того, що ефективною (чи об'єктивною) може бути наука лише у вільному світі, не зашореному ідеологічними догмами. Як багато ми втратили за часи тоталітарного режиму!

Позитивно оцінена на сторінках “ВК” за підписом А.Сильвестр (з ним солідаризувався І.Огієнко, бо помістив в часописі. – Є.С.) праця Яра Славутича “Іван Франко і Росія” (Вінніпег – Канада: Вид-ня УВАН, 1959). У ній автор полемізує з радянським дослідником М.Пархоменком, автором книги “Іван Франко и русская литература” (М., 1950), який сфальшував сонет І.Франка “Багно гнилее...”. Бацила імперського гатунку вражала й російських радянських дослідників. Франкові слова про Росію як “багно гнилее між країв Європи” М.Пархоменко відкидає, натомість адресує їх Австро-Угорській монархії. Зіставмо: у М.Пархоменка: “... в циклі “Тюремные сонеты” характеризує [І.Франко – Є.С.] австрійську імперію, як “тюрьму народов”, як “гнилое, грязное болото среди стран Европы”. Он разоблачает “внешние признаки свободы” в “конституционной” Австрии:

Где станеш ты ногой – там стон народа,
Там с подданных сдирают третью шкуру.
Ты давишь всех, крича: “Даю свободу!”
И грабишь с воплем: “Двигаю культуру!”

.....
Лишь мразь и гниль несут твои порядки,
Живьем здесь гибнет мысль живая
Или бежит отсюда – без оглядки! [60, с. 19].

У Яр Славутича:

Багно гнилее між країв Європи,
Покрите цвіллю, зеленню густою,
Розсаднице недумства і застою,
Росіє!(вид. моє. – Є.С.) Де лиш поставиш стопи,
Повзе облуда, здирство, плач народу,
Цвіте бездушність, наче плісень з муру.
Ти тиснеш і кричиш: “Даю свободу!”

Дреш шкуру й мовиш: “Двигаю культуру!” [61, с. 31].

У 50-ти томному виданні творів І. Франка (Т. 1) читаємо у сонеті XLIV:

Багно гнилее між країв Європи,
Покрите цвіллю, зеленню густою!
Розсаднице недумства і застою,
О А[встріє]!(вид. моє. – Є.С.) Де ти поставиш стопи,
Повзе облуда, здирство, плач народу,
Цвіте бездушність, наче плісень з муру.
Ти тиснеш і кричиш: “Даю свободу!”

Дреш шкуру й мовиш: “Двигаю культуру!” [66, с. 172-173].

То де ж правда? Звідки взялося О А[встріє]? У коментарях до циклу “Тюремні сонети” у названому виданні (автори М.С.Грицюта і Н.Л.Калениченко) стверджується, посилаючись на М.Возняка, що у автографі І.Франка була така редакція: “... Росіє! Де лиш ти поставиш стопи...). За цим твердженням автори коментарів наводять інші міркування. Повідомляється, що А.Кримський залишив спогад, що І.Франко надсилав йому друковані аркуші збірки “З вершин і низин” і робив на них помітки. Цей примірник збірки, за А.Кримським, перебуває в книгозбірні Комісії словника живої української мови. На с. 182 І.Франко закреслив слово “Росіє” і надписав “О Австріє”; а разом викреслив слово “лиш”, як позаметрове. Тому цей вірш має читатися: “О Австріє! Де ти поставиш стопи...” (Записки історико-філологічного відділу УАН. – К., 1926. – Кн. 7-8. – С. 409). Редакція вчинила чесно, написавши у примітці: “Виявити цей примірник не пощастило” [66, с. 448].

Є автограф І.Франка, у якому є слово “Росія”, і нема примірника збірки із Франковими виправленнями. Ох, і тяжко було радянським коментаторам. Чесні люди [Ніна Калениченко, Євген Кирилук, Микола Грицюта – знала їх особисто. – Є.С.] мусли вдаватися до фальсифікацій. Отака доля науковців в тоталітарному суспільстві.

Як бачимо, фальсифікація у М.Пархоменка є очевидною. Тому справедливим є зауваження критика, що фальшування – типова ознака радянських дослідників. Крім М.Пархоменка, називається й ім’я П.Тичини, що “не втримався від фальсифікацій” (однак не наводився конкретний факт). Автор відгуку [Іван Огієнко] резонно зауважує: “Наші читачі на еміграції тепер мають можливість з цим познайомитися й розібратися”. Отже, у вільному світі все по-іншому.

Відзив про працю Я.Славутича завершується твердженням, що “повинне повстати справжня Франкіана, повна правди, без калічення й підробки про геніальну творчість великого Каменяра” [61, с. 30].

До вподоби І.Огієнку стала книга Юрія Артюшенка “На маргінесі книжки Юрія Смолича: З народом чи проти народу?” (Чікаго, 1958). Про неї він зауважив: “Сильна відповідь комуністам” (ВК – 1958. – Ч. 3 (63). – С. 30). У праці Ю.Артюшенка йшлося про спогади Юрія Смолича, в якій тенденційно відображені події часів УНР в Україні.

Лише анонсом відізвався І.Огієнко на працю Василя Чапленка “Пропащі сили. Українське письменство під комуністичним режимом 1920–1933 рр.” (Вінніпег: Накладом УВАН, 1960. – 144 с.). Жаль, що відзив лише номінальний, не розширений.

Знаходимо на сторінках “ВК” чималу хронологію українознавчих заходів під егідою НТШ і ВУАН в США та інших країнах Західного світу, а саме: відкриття в залі НТШ нового учебного року (27.09.1958 р.), де викладатимуть професори К.Кисілевський, В.Лев, В.Загайкевич, П.Ковалів, В.Січинський (архитектура) і Д.Горняткевич (мистецтво) (ВК. – 1958. – Ч. 3 (63). – С. 30); НТШ в Америці ініціює відзначення 100-річчя народження І.Франка (під протекторатом Українського Конгресового Комітету) (ВК. – 1955. – Ч. 12 (24) – С. 2, внутр. обклад.);

професор Г.Костюк підготовлює до друку драми й листування П.Куліша, що мають вийти у видавництві УВАН у США в порядку видань книги; він же закінчує працю “Україна після 1930 року” (ВК. – 1954. – Ч. 12. – С. 25); професор Ю.Шевельов дістав призначення на посаду професора в Колумбійській університет, де він читатиме курси “Вступ до історії української та білоруської мов”, “Порівняльна філологія і морфологія слов’янських мов”, “Інтерпретація старих церковно-слов’янських текстів”; він також вестиме семінар слов’янської філології (там само); виходить з друку роман В.Підмогильного “Місто” українською мовою у видавництві УВАНу США у порядку виконання програми видань української книжки для широкого читача за матеріальною допомогою, що її дістали УВАН і НТШ від Східно-Європейського Фонду (там само); НТШ влаштувало Урочисту Шевченківську наукову конференцію в Нью-Йорку (ВК. – 1965. – Ч. 7 (139). – С. 21).

Анонсує І.Огієнко видання, що появилися на світ заходами УВАН в США. Такою є, наприклад, праця О.Оглоблина “Опанас Лобисевич (1732–1805)” (Мюнхен – Нью-Йорк, 1966. – 100 с.). На жаль, ця книга поки що невідома українським науковцям. О.Лобисевич був попередником І.Котляревського, який переклав українською мовою “Буколіки” Вергілія. Дослідження цієї теми значно розширило б наші уявлення про початки нового українського письменства.

На сторінках “ВК” знаходимо анонси й оцінки діаспорних українських художніх видань. Вони численніші, ніж відзиви про художні твори материкової України. І це зрозуміло, бо вони були доступніші для митрополита Іларіона, бо видавалися у світі без обмежень і кордонів. Географія видань обширна: Буенос-Айрес, Нью-Йорк, Париж, Детройт, Мюнхен, Чикаго, Вінніпег та ін. Передусім придлялася увага українській класиці. Так, у видавництві “Світ” (1956) вийшов збірник “Ельдорадо”, куди ввійшли вибрані твори І.Котляревського, П.Гулака-Артемовського, Л.Боровиковського, Є.Гребінки, Л.Глібова, І.Франка, Б.Грінченка, В.Самійленка, С.Пилипенка та ін. Книга, як зазначалося в анонсі, розрахована на читачів в Америці, Канаді, Англії, Австралії, Аргентині, Бразилії. У ній, зазначено, “зібрані літературні перлини згаданих вище письменників” (ВК. – 1956. – Ч. 8 (32). – С. 30). Товариство “Книгоспілка” у Нью-Йорку, повідомлялося, до 100-річчя народження та 40-річчя смерті Великого Каменяра (1956) готує видання 20-томної збірки художніх творів І.Франка.

Частими є відгуки І.Огієнка на твори його улюбленої авторки (ще з варшавських часів) **Софії Парфанович**. Лікарка за професією, вона писала нариси та оповідання. І.Огієнко називав її нашим Е.Сетон-Томпсоном (ВК. – 1959. – Ч. 10-11 (70-71). – С. 28). Такої назви вона удостоєна за збірку “Люблю Діброву. Нариси й оповідання” (Детройт, 1959). Ширшим був відзвик на її повість “Таким він був. Історія одного пса” (Нью-Йорк, 1964). Її І.Огієнко називає “відомою нашою трудящою письменницею”, а твір “цікавим описом життя українських емігрантів за час Другої світової війни, їх страждань” (ВК. – 1964. – Ч. 10 (130). – С. 31). Тема, близька митрополиту Іларіону. Згадаймо його роботу по рятуванню скитальників в перші роки прибуття в Канаду (1947–1949 рр.). Одержує схва-

лення і твір “На схрещених дорогах. Повесть” (Чикаго, 1963) С. Парфанович. Твір про тих, в “кого украли батьківщину”, – українських емігрантів, про “криваву Українську Голгофу для нас у бездушній Німеччині” [таборах Ді-Пі. – Є.С.] (ВК. – 1963. – Ч. 12 (120). – С. 31-32).

У полі зору І. Огієнка – критика і твори таких відомих письменників діаспори, як Д. Гуменна, І. Багрянний, Улас Самчук, Галина Журба та ін.

Докії Гуменної представлено два твори: “Хрещатий Яр: Київ 1941–1943. Роман-хроніка” (Нью-Йорк, 1956) і “Епізод із життя Європи Критської. Феєрія” (Нью-Йорк, 1957). Про перший митрополит Іларіон відзивається як про книгу “страшну, повну жаху й хаосу в Києві і в Україні за 1941–1943 рр.” (ВК. – 1956. – Ч. 9 (33). – С. 29). Цей відзив розставляє всі крапки над “і” щодо питання “І. Огієнко і німецькі окупанти”. Про гітлерівців І. Огієнко пише як про таких, які “подєсятерили большевицьке пекло”. Описи письменниці, за І. Огієнком, “майстерні” “усе жакливо реальне, усе морочно правдиве”; “це одна з найкращих книг нашого часу”. Другий твір Д. Гуменної “Епізод із життя Європи Критської” названий “філософським”, він “подає критику сучасних світових суперечностей між матеріальним і духовим [...] Це їдка критика сучасної Європи, її життя та “культури”. Технічно йдемо все вперед, а духово безконечно відстаємо” (ВК. – 1958. – Ч. 5 (53). – С. 24). Імпонує критикові виразний підтекст твору, його параболічність. Тут маємо натяк на поверхову, беззмістовну культуру в УССР (“гола культура”), на загальний стан української нації (“народ розслаблений, легковірний, розварений... Просто розбещений”). Відзначає критик високий художній стиль твору: “Авторка вміє писати легенько. Стиль ясний і прозорий, як дороге кружево” [36, с. 25].

Одержує схвалення роман “Буйний вітер”. Кн. 1: “Маруся Богуславка” (Мюнхен, 1957) Івана Багряного. І. Огієнко називає його найвидатнішим письменницьким твором за 1957-й рік. Відзначає правдивий опис жахів сталінського життя. Перед тим у 1950 р., наголошує критик, у письменника появився твір на ту ж тему “Сад Гетсиманський”. Отже, І. Огієнко стежив за українським літературним процесом, був обізнаний з ним. Разом з тим висловлені критичні зауваження: “роман розтягнутий; автор скупий на діалоги, а це утруднює читання і сприймання твору”. Але викликає захоплення в критика мова твору – вона “прехороша літературна мова, але про неї напишемо іншим разом” [35, с. 29].

Високо оцінює І. Огієнко твір Галини Журби (Домбровської) “Далекий світ. Автобіографічна розповідь” (Буенос-Айрес, 1955. – 376 с.), зокрема стиль письменниці. Твір, за критиком, “написаний в сильних кольорах та високопоетично”; мова твору “соковита, подільська мова, барвна та багата”; хоча є чимало полонізмів [18, с. 28]. Письменниця ж була за національністю полькою. Особливо вдалися письменниці описи тварин (собак, лисичок), вони можуть бути використані у шкільних хрестоматіях. Відбилися в рецензії і релігійні постулати І. Огієнка, його православна концепція Віри. Він зазначає, що “Далекий світ” – це вже минуле життя українських перевертнів, зрадників Православної Віри, які стали “католиками-поляками” і нищили Україну. В Україні були таких согні

тисяч, як вислід Берестейської унії 1596-го року” [18, с. 28]. Так характеризує І.Огієнко те середовище (представником якого була сама письменниця), яке описується в творі. Чи не надто строга характеристика? Але таким одержимим Вірою був митрополит Іларіон.

На сторінках “ВК” є короткий анонс про роман Уласа Самчука “Чого не гоїть огонь” (Нью-Йорк, 1959). Знову дражлива для І.Огієнка тема “Україна і гіглеризм”. Критик відзначає, що у романі правдиво описані ті “варварства”, які робили німці по всій Україні” [39, с. 28-29].

Привертає увагу І.Огієнка роман Оксани Керч “Альбатроси” (Буенос-Айрес, 1957). Письменниця за фахом художниця, тому, відзначає критик, “мова твору прехороша”, “сповнена кольорів і пахощів”, “єдина в своєму роді” [34, с. 27]. Об’єктом уваги авторки є представники львівської “богеми” 1920–1940 рр. та безтурботних “парижан”, які саме перебування в Парижі вважали за ознаку найвищої освіти. Альбатроси – птахи, які гарні, коли летять над морем, але на землі – незграбні, нечепурні та смішні. Усі образи в романі подані під псевдонімами. Серед них, зазначає І.Огієнко, “пізнаю Новаковського, М.Рудницького (Михницький), Д.Донцова, поета Б.Антонича... Гарними фарбами змальовується поет Богдан-Ігор Антонич (Богдан Явір)” [34, с. 27]. Визначає рецензент і особливості жанру роману: “це не роман, а безконечні кіно-нариси з життя львівського мистецького світу. Авторка дала один том. А могла дати і більше. Як “Волинь” Самчукова” [34, с. 27]. Як бачимо І.Огієнко добре орієнтувався в тонкощах літературознавчого аналізу, в тенденціях українського літературного процесу того часу.

Співзвучним настроєм І.Огієнка був і роман Євгена Слонівського “На руїнах минулого. Роман Г” (Буенос-Айрес, 1956 р.). У ньому, як зазначає критик, “автор описує страждання українського народу на початках більшовицької окупації України, головню на Херсонщині”. Про мову письменника відзивається, як про “хорошу українську мову” [28, с. 22]. Остання рецензія І.Огієнка дає підстави зробити висновки про його критерії вибору книг для анотацій. По-перше, це ідейний зміст твору, його антибільшовицька спрямованість і національна заангажованість, по-друге – мова твору (завжди на ній робиться акцент!). Щодо останнього, то це виразно проявляється в рецензії на збірку нарисів і оповідань Олексія Запорожця-Девлада “В одвічній боротьбі” (Буенос-Айрес, 1955). Більшу частину відзиву присвячено мові. Вона виявляє невправність початкуючого автора, бо у мові надто багато русизмів (“москалізмів”): “озера рибою кишли”, “хвастатись”, “проворно”, “нагрянули”, “вскоро” та ін., а також “чисто місцевих слів” (“діти кландають”, “ресимидило”, “плуганитись” та ін.). Однак, “автор уміє цікаво розповідати” [26, с. 29].

Цікавим, дещо своєрідним є відзив І.Огієнка на роман “Місто” В.Підмогильного (ВК. – 1955. – Ч. 4 (16). – С. 28). Не вникаючи у складну художню тканину твору, його новаторську ідею (поглинання містом 20-х років ХХ ст. селянських дітей, складні взаємостосунки між ними) він обмежується акцентуванням на фрейдівській (психоаналітичній) тенденції роману: “Безумовно, це

мало відповідна книжка для українців під Советами своїми поглядами на жінку. Такої книжки юнак чи юнка взяти до рук не може” [8, с. 28]. І тут, до деякої міри, Огієнко-антикомуніст “перемагає” Огієнка-науковця. Знаючи добре про вище зазначені тенденції роману, які Г.Костюк назвав європеїзмом В.Підмогильного [53, с. 289], він у своєму відзиві натякає на подвійність стандартів у питанні моралі в радянському суспільстві. Те, що пізніше вилилося у відому фразу-афоризм: “В Советском Союзе секса нет”. В.Підмогильний, маючи “дар правдивого спостереження життя” (Ю.Клен-Освальд Бургарт), старанно зафіксував “усе чарівне й огидне, здорове й гниле, моральне й аморальне” в житті тодішнього Києва” (Г.Костюк). У поведінці головного героя Степана Радченка переплетені сильні й слабкі сторони. Не красить його історія стосунків з жінками (Надією, Тамарою Василівною (Мусінькою), Зоською), його чисто біологічний потяг до них, але водночас він герой сильної вдачі, цілеспрямованості, він переможець міста (як символу нового й великого). Він, за Г.Костюком, не людина-ангел, має свої слабкості. У багатстві суспільних подій 1917-го року В.Підмогильний не загубив – **Людини**. “Він знав людську силу, велич її розуму, її здібності, – пише Г.Костюк, але в той же час був свідомим всіх його слабкостей. В цьому – європеїзм Підмогильного” [53, с. 289].

Теплою і трагічною тональністю пройнятий відзив І.Огієнка про видання книги “Поезії Михайла Драй-Хмари” (Нью-Йорк, 1964. – 295 с.). Цінною назвав він вступну статтю до книги “Драй-Хмара як поет”, написану дочкою поета Оксаною Ашер. Цінним ж бо є зміст книги: зібрано в один том всі поетичні твори “замороженого советами в Сибіру, на Колімі, поета 19 січня 1939-го року” [4, с. 28].

Літературно-критичну платформу “ВК” доповнювали його “собрати” по духу, активні дописувачі часопису, його друзі. Це проф. П.Ковалів, П.Одарченко, д-р. Юрій Мулик-Луцик, інж. А.Нестеренко, О.Животко-Чернова та ін. Так, проф. П.Ковелів у рубриці “Рецензії на нові книжки” вмістив рецензію на поему Яра Славутича “Дочка без імени” (Буенос-Айрес, 1952). Заголовок рецензії промовистий “Партизанська боротьба за час окупації”. Переповівши коротко зміст, автор у прикінцевому підсумку визначає темою твору опис “усього жахіття під час німецької окупації, коли нищилися – спалювалися цілі села, а часто й з людьми. І все це робили ті, як автор виразно підкреслює, що несли ім’я Господне на пряхках: «Gottmituns»” [50, с. 30]. Як бачимо, негативне ставлення до гітлерівських окупантів очевидне (воно було суголосне й підтримане митрополитом Лларіоном). Відзначена гарна мова роману, легкий стиль, а найголовніше – глибокий патріотизм автора і любов до знедоленого народу. Образ головної героїні Оксани, чоловік якої в сотні УПА воює проти гітлерівців, є, наголошує автор, виявом “**незламного духу нації**” [вид. мос. – Є.С.].

Розлогою була рецензія О.Животко-Чернові на роман Леоніда Мосендза “Останній Пророк” (Торонто, 1960) (ВК. – 1963. – Ч. 6 (114). – С. 28-33). Роман присвячений, як пише рецензент, характеристиці суспільних процесів, які відбуваються в середовищі поневоленого народу (алюзія зрозуміла!). Власні розчарування письменника наслідками визвольної боротьби часів УНР (1919 р.) від-

билися в характеристиці основних груп Ізраїлю перед приходом месії – садукеїв і фарисеїв. Образ головного героя Івана Предтечі має ореол жертвовності. Пролита його кров від Іродіади є ще кров'ю жертвовною. За ним прийдуть інші покоління, які вже будуть знати, що є Правда і де вона. Роман, наголошує О.Животко-Чернова, учить, що “учення Христа ще не здійснено, право людини ще не визнано, народи ще поневолені” [7, с. 33]. Отже, ідея роману, його трактування повністю вкладається в Огієнкову концепцію націо-державотворення.

Перу О.Чернової належить і рецензія на книгу “Багато неба” Д.Гуменної [у тексті помилково А. – Є.С.] (ВК. – 1956. – Ч. 3 (27). – С. 26-28). Рецензент обороняє письменницю від нападів Ю.Шереха (Ю.Шевельова), який відгукнувся на книгу Д.Гуменної жорсткою рецензією, пройнятою тоном вищості, менторства. Критикував Ю.Шерех за підкреслення письменницею “стандартости” американської, тобто примішуючи нею роль емігрантів і аборигенів-індійців. О.Чернова, захищаючи письменницю, пише: “Багато неба” не великий твір і не мусить ним бути. У всіх авторів є твори різного рівня. Це тільки нариси, а пізніше може вийти знов великий твір, образ, рівний роману “Діти Чумацького Шляху” [67, с. 28].

Ідейно-естетичній платформі часопису (богословсько-просвітницькій) відповідала стаття П.Вороб'ївського “Письменник і читач” (ВК. – 1958. – Ч. 10-11 (58-59). – С. 11-13). У ній піддаються критиці постулати філософії Ніцше, особливості його теорія “понадлюдини”, відкидання Християнства. Завдання поезії, творчості загалом, на думку автора, “замість скучних пісень землі, співати ті високі напіві, що [чути] у небесних світах” [6. с. 13]. Отакий ідеалістичний крен завдання (“під захистом Неба вести цивілізацію до далеких перемог”) цілком був суголосний духовній суті митрополита Іларіона – нести Божу правду в маси, проповідувати добро, любов, істину.

На сторінках часопису віддано належне відомому критикові, однокурсникові І.Огієнка по Київському університету Леонідові Білецькому. Таку роль виконувала стаття д-ра Юрія Мулика-Луцка “У науковій лабораторії Леоніда Білецького” (ВК. – 1955. – Ч. 5 (17). – С. 4-8). У ній справедливо визначено Л.Білецького як представника психологічного напрямку в критиці, а найголовніше – як вченого, що “свідомо присвятив свою працю на полі науки для української національної справи” [54, с. 5]. Автор статті посилається на слова відомого славіста А.Брюкнера про українську літературу: вона була “сірим вовком за національні ідеали” [54, с. 4]. Таку ж роль виконувала (і виконує!) українська гуманітарна наука, представником якої і був Л.Білецький. Стаття була посмертною згадкою про вченого, який відійшов у вічність 5 лютого 1955 року.

У річичі названої проблеми можна розцінити вміщення віршів В.Антонювича (за псевдонімом В.Маринчук), видрукованих у львівській “Меті” (1863) і календарі Товариства “Просвіта” (Львів) за 1909 р. Поезії сповнені національних кличів до звитяг і перемог (“За волю, за славу, за нашу родину / Вони буйні голови клали” – українські лицарі, гайдамаки) (ВК. – 1958. – Ч. 6 (54). – С. 20).

Релігійно-просвітницька програма журналу проявилася в публікації матеріалів про богохульництво Дем'яна Бедного (Єфима Олексійовича Придворова),

сокурсника І.Огієнка по Київській військово-фельшерській школі (1896–1900 рр.). Спочатку свої спогади написав митрополит Іларіон (Іван Огієнко) (ВК. – 1963. – Ч. 10-11 (118-119). – С. 7-10). Із сумом і осудженням писав І.Огієнко про Дем'яна Бедного: "... ввесь свій талант віддав на брудні байки та на агітаційні або грубо безбожницькі віршики... І нічого поважного, чого б література не забула, Дем'ян Бедний не створив!" [9, с. 10].

Доповненням до статті І.Огієнка була публікація О.Близнюка (з Ганновера, Німеччина) "Поет Єсенін в обороні Віри" (ВК. – 1963. – Ч. 2 (122). – С. 15-16). О.Близнюк ніби підтверджує сказане раніше І.Огієнком про виступ проти Д.Бедного Сергія Єсеніна. Він наводить факт 1924 року, коли знаменитий російський поет творив пародії на твір богохульника Дем'яна "Свангеліє без ізяна свангеліста Дем'яна" [2, с. 16].

На сторінках "ВК" віддавали належне видатним вченим, сподвижникам української науки. Так, були розміщені некрологи Л.Білецькому (1955. – Ч. 4 (16). – С. 2, внутр. обклад.), М.Возняка (1955. – Ч. 3 (15). – С. 2, внутр. обклад.), С.Маслову (1957. – Ч. 7 (43). – С. 2, внутр. обклад.), С.Сірополку (1959. – Ч. 6 (96). – С. 2-3, внутр. обклад.).

Про М.Возняка, відомого літературознавця, І.Огієнко писав: "Був щирим українцем – соборником, людиною простою й працювитою. Вічна йому пам'ять" [10, с. 2, внутр. обкл.].

Некролог С.І.Маслову, однокурсникові І.Огієнка по Київському університету, колезі по "Семінарію російської філології" у проф. Перетца, був особливо шемливим, що проявилось в уточненні: "... близький приятель проф. І.Огієнка" [24, с. 2, внутр. обклад.]. Можна лише здогадуватися, що переживав І.Огієнко, пишучи про це. Як доля розвела людей! С.Маслов – у Києві (тут помер 11-го січня 1957 р.), а І.Огієнко – у Канаді. А могли б працювати разом, обабіч на благо української культури!

Відгукнувся І.Огієнко на ювілей видатного подолянина, одного із засновників Кам'янець-Подільського державного університету (1918–1920 рр.), – 75-ліття проф. В.Приходька. Відзначив його активну участь в українському національно-громадському житті (ВК. – 1961. – Ч. 9 (93). – С. 3, внутр. обклад.).

Відаючи належна заслуженим людям науки, І.Огієнко одержував і для себе децицію, про що й повідомляв читачів. Безсумнівно, це сприяло піднесенню авторитету й І.Огієнка, і часопису в цілому. Так, радісним було повідомлення, що про І.Огієнка – вченого, професора – йшлося у праці вченого Московської Академії Наук В.І.Пічетті "Белоруссия и Москва XV–XVI вв." (М., 1961). Там згадувалася його праця "Історія українського друкарства. Т. 1. – Львів, 1925" і зазначалося: "Об'єктивність і научність свойственны статьям Огиенко" (с. 782) [48, с. 22].

Виконуючий обов'язки декана УВУ в Мюнхені, Павло Зайцев просить митрополита Іларіона згоди увійти до складу Комісії щодо відбору кандидатів на здобуття наукових ступенів в УВУ, а також дякував за читання лекцій докторантам УВУ, які навчаються в Колегії Св. Андрія [47, с. 20]. Все це, безсумнівно,

радувало митрополита Іларіона, було доказом небезуспішності його наукової праці, вірніше життєвого подвигу. Додавало сил і натхнення йому те, що його не забували, знали і включали в обойму відомих сучасних вчених. Так, наприклад, його праці відібрані були для виставки з нагоди Світового Конгресу Фонетичних Наук в Токіо поряд з працями проф. Шевельова, проф. В.Яшура, проф. К.Кисілевського, Б.Климишина й ін. Такий конгрес мав відбутись до кінця серпня 1965 р. в Токіо (Японія) (ВК. – 1965. – Ч. 7 (139). – С. 20).

Список використаних джерел та літератури

1. Бернштейн, М. Д. Українська літературна критика 50–70-х років XIX ст. / М. Д. Бернштейн. – К.: Вид-во АН України, 1959. – 492 с.
2. Близнюк, О. А. Поет Єсенін в обороні Віри / О. А. Близнюк // Віра й Культура (далі – ВК). – 1963. – Ч. 2 (122). – С. 15-16.
3. Брандіс, С. Історія однієї дружби. Марко Вовчок та П.-Ж.Етцель. За матеріалами неопублікованого листування / С. Брандіс, Б. Лобач-Жученко // Всесвіт. – 1975. – № 2. – С. 193-209.
4. Кебузинська, К. Українська Жанна д'Арк: адаптація “Марусі” П.-Ж.Етцелем / К. Кебузинська // Три долі. Марко Вовчок в українській, російській та французькій літературі / Упор. Віра Агеєва. – К.: Вид-во “Факт”, 2002. – С. 201-221.
5. Виханський, Б. А. Світ взаємин Івана Огієнка і Андрія Чайковського (за матеріалами листування) / Б. А. Виханський // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: наук. зб.: Серія істор. та філол. – Кам.-Под.: Кам-Под. нац. ун-т, 2008. – Вип. 5. – С. 167-173.
6. Вороб'ївський, П. Письменник і читач / П. Вороб'ївський // ВК. – 1958. – Ч. 10-11 (58-59). – С. 11-13.
7. Животко-Чернова, О. Леонід Мосендз: “Останній Пророк” (Торонто, 1960) / О. Животко-Чернова // ВК. – 1963. – Ч. 6 (114). – С. 28-32.
8. [Іларіон, митрополит]. Серед книжок. 5. Східно-Європейський Фонд. Валер'ян Підмогильний. Місто. Роман (Нью-Йорк: Вид-ня УВАН. – 281 с.) (Післямов., біограф. та бібліог. довід. Г. Костюка) / Іларіон // ВК. – 1955. – С. 27-28.
9. [Іван Огієнко]. Дем'ян Бедний (1883–1945). Спогади / Іларіон // ВК. – 1963. – Ч. 10-11 (118-119). – С. 7-10.
10. [Іларіон, митрополит]. З хроніки українського культурного життя: Помер Михайло Возняк / Іларіон // ВК. – 1955. – Ч. 3 (15). – С. 2 (внутр. обклад.).
11. [Іларіон]. З хроніки українського культурного життя. Отака советська “критика” / Іларіон // ВК. – 1955. – Ч. 3 (15). – С. 2 (внутр. обклад.).
12. [Іларіон]. Серед книжок / Іларіон // ВК. – 1955. – Ч. 3 (15). – С. 3 (внутр. обклад.).
13. [Іларіон, митрополит]. Нові книжки. Натан Рибак. Переяславська Рада. Роман. Т. 1-2 (К., 1953) / Іларіон // ВК. – 1955. – Ч. 4 (16). – С. 3 (внутр. обклад.).
14. [Іларіон]. З Шевченкознавства. Бібліографічний збірник про Т.Шевченка / Іларіон // ВК. – 1955. – Ч. 9 (21). – С. 31-32.
15. [Іларіон]. Серед нових книжок. Українська народна поетична творчість (К., 1955) / Іларіон // ВК. – 1956. – Ч. 2 (38). – С. 30-31.
16. [Іларіон, митрополит]. Серед книжок. Ірина Вільде. На порозі. Збірник оповідань (К., 1955) / Іларіон // ВК. – 1956. – Ч. 6 (30). – С. 32.

17. [Ларіон]. Серед нових книжок. Денис Лук'янович. Іван Франко в боротьбі проти релігії, церкви і Ватикану (К., 1955) / Ларіон // ВК. – 1956. – Ч. 8 (32). – С. 28-31.
18. [Ларіон, митрополит]. Серед нових книжок. Галина Журба: Далекий світ. Автобіографічна розповідь (Буенос-Айрес, 1955. – 376 с.) / Ларіон // ВК. – 1956. – Ч. 8 (32). – С. 28-31.
19. [Ларіон, митрополит]. Серед нових книжок. Антон Хижняк: Данило Галицький. Роман. Доповн. й переробл. вид-ня (К., 1956. – 470 с.) / Ларіон // ВК. – 1956. – Ч. 9 (33). – С. 29-31.
20. [Ларіон]. Серед нових книжок / Ларіон // ВК. – 1956. – Ч. 12 (36). – С. 31-32.
21. [Ларіон, митрополит]. Серед нових книжок. Красне письменство. Вольтер. Орлеанська Діва. Перекл. М. Рильського (К., 1956) / Ларіон // ВК. – 1957. – Ч. 2 (50). – С. 30-32.
22. [Ларіон, митрополит]. Серед нових книжок. Валер'ян Підмогильний. Невеличка драма. Роман (Париж, 1956.) / Ларіон // ВК. – 1957. – Ч. 6 (42). – С. 30.
23. [Ларіон, митрополит]. Серед нових книжок. Красне письменство. Література. Анна Франко-Ключко: Іван Франко і його родина. спомини (Торонто, 1956) / Ларіон // ВК. – 1957. – Ч. 7 (43). – С. 28-31.
24. [Ларіон, митрополит]. Хроніка українського культурного життя: С.І.Маслов / Ларіон // ВК. – 1957. – Ч. 7 (43). – С. 2 (внутр. обклад.).
25. [Ларіон]. Серед нових книжок. Красне письменство. Література. “Маруся” Марка Вовчка / Ларіон // ВК. – 1957. – Ч. 7 (43). – С. 28-31.
26. [Ларіон, митрополит]. Серед нових книжок. Красне письменство. Література. Олексій Запорожець-Девлад: В одвічний боротьбі. Збірка нарисів і оповідань (Буенос-Айрес, 1955) / Ларіон // ВК. – 1957. – Ч. 7 (43). – С. 28-31.
27. [Ларіон]. Серед нових книжок. Література. Радянське літературознавство. Ч. 1, 1959 / Ларіон // ВК. – 1959. – Ч. 7 (67). – С. 24-26.
28. [Ларіон, митрополит]. Серед нових книжок. Красне письменство: С.Слонівський. На руїнах минулого. Роман I (Буенос-Айрес, 1956. – 296 с.) / Ларіон // ВК. – 1957. – Ч. 9 (45). – С. 22-24.
29. [Ларіон, митрополит]. Серед нових книжок. Мовознавство. Л.А.Булаховський. Питання походження української мови (К., 1956) / Ларіон // ВК. – 1957. – Ч. 12 (48). – С. 27-28.
30. [Ларіон, митрополит]. Серед нових книжок. Красне письменство / Ларіон // ВК. – 1958. – Ч. 1 (61). – С. 29-32.
31. [Ларіон, митрополит]. Серед нових книжок. Красне письменство. Оксана Керч. Альбатроси. Роман (Буенос-Айрес, 1957. – 312 с.) / Ларіон // ВК. – 1958. – Ч. 3 (51). – С. 26-27.
32. [Ларіон, митрополит]. Серед нових книжок. М.Рильський. Троянди й виноград (К., 1958) / Ларіон // ВК. – 1958. – Ч. 3 (51). – С. 26-30.
33. [Ларіон]. Серед нових книжок. Література. А.С.Брагинець: Філософські і суспільно-політичні погляди Івана Франка (Львів, 1956) / Ларіон // ВК. – 1958. – Ч. 3 (51). – С. 26-30.
34. [Ларіон, митрополит]. Серед нових книжок. Красне письменство. Оксана Керч. Альбатроси. Роман (Буенос-Айрес, 1957. – 312 с.) / Ларіон // ВК. – 1958. – Ч. 3 (51). – С. 26-30.

35. [Лларіон, митрополит]. Серед нових книжок. Красне письменство. Іван Багрянний. Буйний вітер. Кн. І: "Маруся Богуславка" (Мюнхен, 1957. – 423 с.) / Лларіон // ВК. – 1958. – Ч. 4 (52). – С. 28-29.

36. [Лларіон, митрополит]. Серед нових книжок. Красне письменство. Докія Гуменна. Епізод із життя Європи Критської. Феєрія (Нью-Йорк, 1957. – 144 с.) / Лларіон // ВК. – 1958. – Ч. 5 (53). – С. 24-25.

37. [Лларіон]. Хроніка українського культурного життя. 60-річчя В.М.Сосюри / Лларіон // ВК. – 1958. – Ч. 6 (54). – С. 3 (внутр. обклад.).

38. [Лларіон]. Серед нових книжок. Література. Історія української літератури. Т. II. Радянська література / Лларіон // ВК. – 1958. – Ч. 12 (60). – С. 28-32.

39. [Лларіон, митрополит]. Серед нових книжок. Красне письменство. Улас Самчук. Чого не гоїть огонь. Роман (Нью-Йорк, 1959. – 288 с.) / Лларіон // ВК. – 1959. – Ч. 10-11 (70-71). – С. 28-30.

40. [Лларіон]. Серед нових книжок. Література. Бернштейн М.Д. Українська літературна критика 50-70-х років XIX ст. (К., 1959) / Лларіон // ВК. – 1960. – Ч. 3 (75). – С. 27-30.

41. [Лларіон]. Серед нових книжок. Література. Комишанченко М.П. Літературна дискусія 1873–1878 років в Україні (К., 1953) / Лларіон // ВК. – 1960. – Ч. 7 (79). – С. 32.

42. [Лларіон]. Серед нових книжок. Література / Лларіон // ВК. – 1960. – Ч. 8 (80). – С. 28.

43. [Лларіон]. Нове академічне видання творів Григорія Сковороди / Лларіон // ВК. – 1962. – Ч. 12 (108). – С. 12-18.

44. [Лларіон, митрополит]. Серед нових книжок. Красне письменство. Михайло Драй-Хмара: Поезії (Нью-Йорк, 1964. – 295 с.) / Лларіон // ВК. – 1964. – Ч. 8-9 (128-129). – С. 28-29.

45. [Лларіон]. Хроніка українського культурного життя. Інше / Лларіон // ВК. – 1964. – Ч. 10 (130). – С. 3 (внутр. обклад.).

46. [Лларіон]. Серед нових книжок / Лларіон // ВК. – 1965. – Ч. 3 (135). – С. 31.

47. [Лларіон, митрополит]. Великодні привіти: Український Вільний Університет / Лларіон // ВК. – 1965. – Ч. 7 (139). – С. 18-20.

48. [Лларіон, митрополит]. Наука і культура. Згадка про проф. І.Огієнка / Лларіон // ВК. – 1966. – Ч. 3 (147). – С. 22-23.

49. [Лларіон]. Мова Марка Вовчка. 1. Життя Марка Вовчка / Лларіон // ВК. – 1967. – Ч. 9-10 (161). – С. 15-22.

50. Ковалів, П., проф. Рецензія на нові книжки. II. Партизанська боротьба під час німецької окупації; Яр Славутич. Донька без імені (Буенос-Айрес, 1952. – 124 с.) / П. Ковалів // ВК. – 1954. – Ч. 9. – С. 29-30.

51. Комишанченко, М. П. Літературна дискусія 1873–1878 років в Україні / М. П. Комишанченко. – К., 1953. – 156 с.

52. [Кротевич Є.]. Яків Кухаренко. Сторіччя з дня смерти / Є. Кротевич // ВК. – 1966. – Ч. 12 (156). – С. 24.

53. Костюк, Григорій. Валер'ян Підмогильний / Валер'ян Підмогильний. Місто. Роман // Григорій Костюк. – Нью-Йорк: Вид-ня УВАН у США, 1954. – С. 283-293.

54. Мулик-Луцик, Юрій, д-р. У науковій лабораторії Леоніда Білецького / Юрій Мулик-Луцик // ВК. – 1955. – Ч. 4-8.

55. Михайлин, Л. І. Історія української журналістики ХІХ ст. Підручник / Л. І. Михайлин. – К.: ЦНА, 2003. – 720 с.
56. Наєнко, М. К. Історія українського літературознавства і критики. Навч. посібн. / М. К. Наєнко. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2010. – 520 с.
57. Огієнко [Іван Огієнко]. Культурне і наукове життя. Десяти томник: Історія руської літератури / Огієнко [Іван Огієнко] // ВК. – 1959. – Ч. 5 (65). – С. 27-28.
58. Огієнко, Іван (митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / Упоряд., авт. передмови і коментарів М. С. Тимошик. – 2-ге вид., випр. / Іван Огієнко. – К.: Наша культура і наука, 2004. – 436 с.
59. Огієнко, Іван (митрополит Іларіон). Слово про Ігорів похід / Упоряд., авт. перед. М. С. Тимошик / Іван Огієнко. – К.: Наша культура і наука, 2005 – 316 с.
60. Пархоменко, М. Іван Франко і русская литература / М. Пархоменко. – М.: Гослитиздат, 1950. – 200 с.
61. Сильвестр, А. Яр Славутич: Іван Франко і Росія (Вінніпег-Канада, 1959: Видня УВАН. – 28 с.) / А. Сильвестр // ВК. – 1959. – Ч. 6 (66). – С. 30-31.
62. Сохацька, Є. Про “фірму” Марко Вовчок. З історії літературно-естетичної думки початку ХІХ ст. (за матеріалами газети “Рада” 1907–1908 рр.) / Євгенія Сохацька // Сохацька Є.І. На варті українства. Статті з літературознавчого та культурологічного доробку. До 30-річчя наук.-педагог. діяльності. – Кам’янець-Подільський: Оіом, 2004. – 380 с.
63. Сохацька, Є. І. Історія однієї дружби: Іван Огієнко та Б.-І.Антонич / Є. І. Сохацька // Наукові праці Кам’янець-Подільського нац. у-ту імені Івана Огієнка. Філол. науки. – Кам’янець-Подільський: “Аміома”, 2009. – Вип. 18 – С. 161-169.
64. Сохацька, Євгенія. Іван Франко на сторінках часопису митрополита Іларіона (Івана Огієнка) “Віра й Культура” (1955–1957 рр.) / Євгенія Сохацька // Цивілізаційні ідеї Івана Франка та сучасні виклики перед Україною й українством. Матер. Всеукр. наук. конфер. Нагуєвичі, 28 серпня 2010 р. – Дрогобич: “Посвіт”, 2010. – С. 217-224.
65. Тюрменко, І. І. Наталена Королева та її сучасники: Іван Огієнко, Олександр Кошиць, Василь Королів-Старий (за матеріалами канадських архівів) / І. І. Тюрменко // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: наук. зб.: серія істор. та філол. – Кам.-Под.: Кам-Под. держ. ун-т, 2006. – Вип. III. – С. 181-193; Поліщук, Я. Наталена Королева та митрополит Іларіон (спільність концепції віри) / Я. Поліщук // Там само. – Вип. IV. – С. 101-108.
66. Франко, Іван. Збір. тв.: У 50-ти тт. / Іван Франко. – К: Наукова думка 1976. – Т. І. (Голова ред. колегії: Є. П. Кирилюк; упоряд., коментарі М. С. Грицюта і Н. Л. Калениченко). – 503 с.
67. Чернова, О. “Багато неба” (Рецензія на книжку А. [Д.] Гуменної) / О. Чернова // ВК. – 1956. – Ч. 3 (27). – С. 26-28.

Evgenia Sokhatska

**Ivan Ohienko (Bishop Ilarion) – literary scholar and literary critic
for the pages “Faith and Culture” (1953–1967)**

The article presents an overview of literary and critical works of Bishop Ilarion (Ivan Ohienko) published in his Canadian periodical “Faith and Culture” (1953–

1967) as well as his reviews of new books in literature studies and fiction published in continental Ukraine.

Bishop Ilarion's literary reviews and assessments can be divided into two groups: 1) assessments and commentaries of works on new Ukrainian literature studies ("pre-October") and 2) new ("Soviet").

The first group includes critical reviews of scientific research works of M.D. Bernstein, M.N. Komyshachenko whose methodological foundations (Marxist-Leninist) he couldn't accept.

Many materials on the pages of "Faith and Culture" are dedicated to single figures of Ukrainian literary process of the new period. Among them is his linguistic and literary research work "Marko Vovchok's language" ("BK": – 1967. Ч. 9-10/161), commentaries to I. Franko's articles which appeared in continental Ukraine to mark his centennial (1956), articles about A. Chaikovskiy ("BK": – 1954. Ч. 11; 1955. – Ч. 5/17), materials about Nataleta Koroleva ("BK": – 1958. Ч. 4/52; 1958. – Ч. 5/53), B-I. Antonych ("BK": – 1957. Ч. 2/50) etc.

Bishop Ilarion paid less attention to works of Ukrainian literature scholars dedicated to works by Soviet writers. He didn't like their Communist ideological bias. This was reflected in his assessment of works by M. Syrotiuk "Ukrainian historical prose" (1958), collection of papers "Soviet literature studies. N1" (1959) etc.

Ivan Ohienko also paid attention to works of fiction in Ukraine. He considers such works as "Амстат зрілості" by V. Kozachenko, "Світанок над морем" by J. Smolych, "Данило Галицький" by A. Hyzhniak to be the model of communist ideology.

Different tonality and style characterize Bishop Ilarion's literal and critical reviews of works by Ukrainian diaspora representatives. The reviews do not contain any ironical implicatures, direct criticism, ideological non-acceptance. Among highly praised works are those by P. Zajtzev "Життя Тараса Шевченка" (1955), J. Slavutych "Іван Франко і Росія" (1959) etc.

I. Ohienko as a critic also pays attention to works by famous diaspora writers D. Humenna, I. Bahriannuj, U. Samchuk, H. Zhurba etc.

Bishop Ilarion (Ivan Ohienko), who was limited within his scientific research, who was denied a professor's position, succeeded in combining his religious mini-stration and science.

As a student and representative of historical and philological school of V. Peretz and the author of numerous philological studies I. Ohienko symbolized the objective, free of political bias, esthetic and profound criticism.

Keywords and word-combinations: historical and philological school, free of political bias criticism, ideological position, professionalism.

Одержано 3 червня 2014 року